

Semt güney noktasından itibaren ve batıya doğru ölçülür. Şekilde **h** yükseklik, **z** zenit uzaklığıdır. Yükseklik ufuk düzlemine göre açılal uzaklıktır ve ufuk düzlemi 0° iken $+90^\circ$ (zenite doğru) ve -90° (nâdire doğru) arasında, zenit uzaklığı (zenit noktasından olan açılal uzaklık) zenit noktası 0° iken 0° ile 180° arasında ve yıldızdan geçen düzlemle başlangıç meridyeninin (çoğunlukla gözlemcinin meridyeni) açısı olan semt açısı **a** ise başlangıç meridyeni 0° iken 0° ile 360° arasında ölçülür.

Yükseklik dairesi (dâiretül-irtifâ) yıldızın bulunduğu noktadan geçer ve gökyüzünü düşey doğrultuda iki noktadan keser. Bu iki noktadan ufkun üzerinde olana semtül-re's (zenit, baş ucu), altında olana semtül-kadem (nâdir, ayak ucu) adı verilir. Bu noktalardan geçen dairelere de şakulî daireler denilir. Bunların ilki, meridyen düzlemine dik olan ve ufku doğu ve batı noktalarında kesen dâiretül-evvelî's-şumûttur. Birinci şakulî / azimut dairesi de adı verilen bu daire, semtül-re's ve semtül-kadem ile tam doğu noktasından geçen, azimut açısının kendisine nisbetle alındığı yükseklik dairesidir. Müslüman astronomlar onu esas kabul etmişler ve semti genellikle doğu veya batı noktasından itibaren ölçmüşlerdir; bu da en fazla 90 derecelik bir açı anlamına gelir. Şakulî dairelerin ikincisi felekü nisfi'n-nehâr (öğlen vakti) denilen, ufku kuzey ve güney noktalarında kesen ve gözlemcinin zeniti ile göğün güney ve kuzey kutuplarından geçen meridyen düzlemidir. Semtül-re's ve semtül-kadem noktaları ile yıldızın merkezinden geçen yükseklik dairesinin ufku kestiği noktalara azimut noktaları (A ve B), bu noktaları birleştiren çizgiye azimut çizgisi (hattül-semt) denir; bu sebeple yükseklik dairesine azimut dairesi (dâiretül-semtiyye) adı da verilmektedir. Buna göre yükseklik dairesi üzerindeki bir nokta ile ufuk arasındaki yay eğer nokta ufkun üzerinde ise o noktanın yüksekliği (irtifâ), eğer altında ise alçaklığıdır (inhifâz). Aynı şekilde ufuk dairesi üzerinde, meridyen dairesiyle azimut dairesi arasındaki yay da o noktanın azimutu olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Fergânî, *The Elements of Astronomy: Astronominin Özeti ve Göğün Hareketlerinin Esasları* (trc. ve nşr. Yavuz Unat), Harvard 1998; Bettânî, *Al-Battânî sive Albatenii Opus Astronomicum* (trc. ve nşr. C. A. Nallino), Milan 1899-1907, I-III; Bîrûnî, *Kitâbü't-Tefhîm li-evâ'ilî şinâ'ati't-tencim: The Book of Instruction in the Elements of the Art of Astrology* (trc. ve nşr. R. R. Wright v.dğr.), London 1934, s. 50, 134; a.mlf., *el-Kânûnû'l-Mes'ûdî* (nşr. Seyyid Hasan Bârânî), Haydarâbâd 1373-75/1954-56, I-III; Ali Kuşçu, *Mir'âtü'l-âlem* (trc. Seyyid Ali Paşa, nşr. Yavuz Unat), Anka-

ra 2001; C. A. Nallino, "Etimologiae araba e significato di 'asub' e di 'azimut' con una postilla su 'almucantar' II. azimut", *RSO*, VIII (1919-21), s. 389; E. S. Kennedy, "A Survey of Islamic Astronomical Tables", *Transactions of the American Philosophical Society*, XLVI/2, Philadelphia 1956, s. 123-177; Yavuz Unat, "Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi", *AÖ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 11, Ankara 2001, s. 633-696; C. Schoy - [Ahmet Yüksel Özemer], "Semt", *İA*, X, 473-474; W. Hartney, "Semt", *a.e.*, X, 474; D. A. King, "al-Samt", *El'* (Ing.), VIII, 1054-1056.

YAVUZ UNAT

SEMÜD

(ثمود)

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve Hz. Sâlih'in tebliğ faaliyetinde bulunduğu bir Arap kavmi.

Semûd kavmi, kökenleri Hz. İsmâil'den önceki döneme dayanan ve Arabül'l-âribe (saf Arap) diye isimlendirilen nesli kesilmiş eski Arap kabilelerinden biridir (İbn Sa'd, I, 43). Semûd'un Arap değil bir yahudi kabilesi olduğunu ileri sürenler varsa da İslâm kaynaklarındaki yaygın görüş bunun bir Arap kavmi sayıldığı yönündedir. Kavmin menşei hakkında ise Âd kavminin devamı kabul edildiği, bu sebeple "ikinci Âd" diye bilindiği, aslen Yemenli olduğu, Himyerliler tarafından sürüldükten sonra Hicr denen bölgeye yerleştiği, Amâlika'nın devamı olduğu ya da güneyden gelip kuzeye yerleşen bir Arap topluluğu sayıldığı şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüştür (M. Beyyûmî Mehrân, s. 265-267; Hâlid Tâhâ ed-Desûkî, VI [1976], s. 253-254). Semûd isminin kökenini kavmin atalarından Semûd b. Câsir (Âsir / Âbir / Âmir) b. İrem b. Sâ'm b. Nûh'a dayandıranlar olduğu gibi kavmin yaşadığı bölgede yazları suyun azaldığı, bu sebeple burada yaşayanlara "semed" (suyu az olmak) kökünden gelen Semûd isminin verildiğini söyleyenler de vardır (*Lisânü'l-'Arab*, "şmd" md.; Zemahşerî, II, 116). Yaşadığı bölge konusunda da farklı görüşler ortaya konmakla birlikte genel kanaat Semûd'un Arap yarımadasının kuzeybatısında bugünkü Medine ile Şam arasındaki Vâdilkurâ denilen, sarp kayalıklarla çevrili bölgede yaşadığı ve en önemli merkezinin Hicr olduğu yönündedir. Hicaz'ın kuzeyindeki Hicr bölgesi günümüzde Medâinüsâlih olarak da isimlendirilir (bk. HİCR).

İrem ve Âd ile birlikte Semûd'a İslâm öncesi Arap şiirinde atfı yapıldığı gibi Arapça olmayan eski kaynaklarda da bu kavim-

den bahsedilmiştir. Milâttan önce 715 tarihli Sargon kitabesinde Asurlular'ın hâkimiyet altına aldıkları belirtilen kavimler arasında Semûd isminin de geçtiği, Aristo (m.ö. IV. yüzyıl), Gaius Pilius (Büyük Pliny, m.s. I. yüzyıl) ve Batlamyus (Ptolemy, m.s. II. yüzyıl) gibi Grek yazarların eserlerinde de Semûd'la ilgili bilgilerin yer aldığı nakledilmektedir. Özellikle Pilius'un tarihinde Semûd kavminin yaşadığı belirtilen Domata ve Hegra'nın Hicr ile aynı yer olduğu görüşü bu konuda İslâm kaynaklarında yer alan bilgileri desteklemektedir (M. Beyyûmî Mehrân, s. 269-276). Ayrıca Semûd'a atfedilen kaya yazıtlarına bu bölgede dağınık biçimde günümüzde de rastlanması Hicr'in Semûd kavminin yaşadığı bölgenin adı olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Kur'an'da yirmi bir sûrede Semûd kavminden ve kendilerine gönderilen Sâlih peygamberin tevhid mücadelesinden bahsedilmekte, ayrıca açık bir münasebet kurulmamakla birlikte benzer özellikler taşıyan ashâbü'l-Hicr'e atf yapılmaktadır (el-Hicr 15/80). Bu konudaki kanaat âyetle sözü edilen ashâbü'l-Hicr ile Semûd kavminin kastedildiği yönündedir (Zemahşerî, II, 563; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, V, 45-46; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, V, 576). Hz. Peygamber'in Tebuk Seferi'ni anlatan hadislerinde de Hicr bölgesinin Semûd toplulukları diye tanımlanması (Buhârî, "Enbiyâ", 17; Müslim, "Zühd", 40), o dönemde bu bölgenin Semûd kavminin yaşadığı yer olarak bilindiğini göstermektedir. Kur'an'da yer alan açıklamalardan bu kavmin Âd kavminden sonra ve Mûsâ peygamberden önceki bir dönemde yaşadığı (el-A'râf 7/74; el-Mû'min 40/30-31), bağ ve bahçe, eler, pınarların, ekinlik ve hurmalıkların bulunduğu bir yerleşime sahip olduğu (eş-Şuarâ 26/147-148), Semûdlular'ın dağlarda kayaları yontarak yaptıkları evler ve düzlüklere kurdukları saraylarla öne çıktıkları anlaşılmaktadır (el-A'râf 7/74; el-Hicr 15/82; eş-Şuarâ 26/149; el-Fecr 89/9). Semûd kavmi mensupları, taş oymacılığı ve nakkaşlık sanatındaki maharetlerini aynı zamanda meskenlerinin dış cephelerinin nakış ve tasvirlerle süslenmesinde göstermişlerdir. Semûd kavmine ait olduğu sanılan, Hicr bölgesindeki kalıntılarda görülen nakış ve tasvirlerden bahseden yazılarda kavmin bu yönüne dikkat çekilmiştir (İbn Battûta, I, 130). Bu nakış ve tasvirlerin benzerlerinin Arap yarımadasının çeşitli yerlerinde görülmesi Semûd kavminin yaşadığı bölge konusunda farklı görüşlerin ortaya atılmasına yol açmış, Se-

mûd'un sadece Hicr'de yaşamadığı, zamanla Arap yarımadasının diğer bölgelerine de yayılmış olabileceği görüşü ileri sürülmüştür. Kur'an'da bildirildiğine göre bu kavim, başlangıçta tevhid inancına bağlı iken daha sonra kendilerine verilen nimetlere karşı nankörlük ederek Allah'tan başka ilâhlara tapmaya ve yaşadıkları yerde bozgunculuk çıkarmaya başlamış, bunun üzerine içlerinden Sâlih onlara peygamber olarak gönderilmiştir (Hûd 11/61-62). Semûd kavmi mensupları, tek bir Allah'a kulluk etmelerini ve aşırılıkta bulunmamalarını isteyen peygamberlerini yalanlamaları, büyüklük taslamaları (el-A'râf 7/75-76; eş-Şuarâ 26/150-152; el-Kamer 54/24), bir mûcize ve imtihan olmak üzere kayadan çıkarılan ve kendilerinin sorumluluğuna verilen dişi deveyi bütün uyarılara rağmen öldürmeleri (el-A'râf 7/73, 77; Hûd 11/64; eş-Şuarâ 26/155-157), peygamberlerini de öldürmeye kastetmeleri yüzünden helâk edilmiştir (Hûd 11/66; en-Neml 27/49-53; eş-Şems 91/11-14; ayrıca bk. SÂLİH).

Semûd kavminin helâk ediliş biçimiyle ilgili olarak Kur'an'da, Sâlih peygamber ve ona tâbi olan küçük bir grup haric onlar, korkunç bir ses, gök gürlemesi (sayha) (Hûd 11/67; el-Hicr 15/83; el-Kamer 54/31) ve yıldırım (sâika) (Fussilet 41/17; ez-Zâriyât 51/44) cezalandırıldıkları ve üç günün sonunda helâk oldukları belirtilmektedir. Cezalandırma ile ilgili bu açıklamaların, Semûd'un üç farklı ceza türüne değil yer sarsıntısından önce veya onunla birlikte meydana gelen ses ve ışık olgusuna işaret ettiği düşünülebilir. Recfenin çok gürültülü ve dehşet verici bir sarsıntıyı ifade etmesinden ve Hicaz'da özellikle Medâ'inûsâh denilen bölgedeki volkanik arazi yapısının varlığından hareketle Semûd kavminin volkanik bir patlama sonucunda helâk olduğunu söyleyenler de vardır (Muhammed Esed, I, 288). Semûd'un cezalandırılma biçimini Sodom ve Gomora'ya benzetenler bu bakış açısını dikkate almış olmalıdır. Hz. Peygamber'in Tebûk Seferi sırasında Hicr'den geçerken eskiden burada yaşayan insanların cezalandırılmış olmaları sebebiyle burada bulunan harabelere girilmemesini ve kuyularından su almamasını istediği rivayet edilmektedir (Buhârî, "Megâzi", 81; Müslim, "Zühd", 39, 40). Başka bir rivayette ise Resûl-i Ekrem'in, yanında bulunanların bu olaydan ibret alması gerektiğini söylediği belirtilmektedir (Müsned, II, 58, 72; Müslim, "Zühd", 38). Sâlih peygambere tâbi oldukları için helâk olmaktan kurtulan gru-

bun Mekke'ye göç ettiği nakledilmiş, ayrıca Tâif'te ikamet eden Sakif kabilesinin Semûd soyundan geldiği rivayet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 58, 72; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 43, 54-55; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 226-232; Zemaşerî, *el-Keşşâf* (nşr. M. Abdüsselâm Şâhin), Beyrut 1423/2003, II, 115-116, 563; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Kahire 1308, V, 288; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi'*, Riyad, ts., IV, 238; V, 45-46; Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-tenzil* (nşr. İbrâhim M. Ramazan), Beyrut 1408/1989, I, 526; II, 851; İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr* (nşr. Ali Muntasir Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 130; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân* (nşr. Abdurrahman el-Marâşî), Beyrut 1408/1988, V, 237, 576; M. Beyyûmî Mehrân, *Dirâsât târîhiyye mine'l-Kur'âni'l-Kerîm fî bilâdi'l-'Arab*, Riyad 1400/1980, s. 265-288; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *el-Kabâ'ilü'l-'Arabiyye ve selâ'ilühâ fî bilâdinâ Filistin*, Beyrut 1986, s. 20-24; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı: Meal, Tefsîr* (trc. Ahmet Ertürk – Cahit Koçtak), İstanbul 1999, I, 287-288; Hâlid Tâhâ ed-Desûkî, "Kavmü Şemûd beyne rivâyâtü'l-mü'errihin ve muhtevî-yâtü'n-nukûş", *Mecelletü Külliyyeti'l-luğati'l-'Arabiyye ve'l-'ulûmü'l-ictimâ'iyye*, VI, Riyad 1976, s. 251-296; İbrâhim Yûsuf eş-Şetle, "eş-Şemûdiyyûn", *ed-Dâre*, V/4, Riyad 1980, s. 184-199; İrfan Şahîd, "Thamûd", *El²* (İng.), X, 436; İhsan en-Nas, "Şemûd", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 2003, VII, 321-322.

CELAL KIRCA

SEMÜRE b. CÜNDEB

(سمره بن جندب)

Ebû Saîd Semüre b. Cündeb
b. Hilâl el-Fezâri
(ö. 60/680)

Sahâbî.

Muhtemelen 612'de doğdu. En çok kulanılan künyesi Ebû Saîd olmakla birlikte Ebû Abdurrahman, Ebû Abdullah, Ebû Süleyman, Ebû Muhammed gibi künyelerle de anılır. Henüz küçükken babasını kaybedince siyahî bir kadın olan annesi onu alıp Medine'ye geldi. Çocuğuna da bakmak şartıyla ensardan Ebû Saîd el-Hudrî'nin amcası Mürey b. Sinân b. Sa'lebe ile evlendi ve Semüre büyüyünceye kadar onun bakımını üvey babası üstlendi. Semüre on beş yaşlarında iken akranı olan Râfi' b. Hadîc ile birlikte muhtemelen Uhud Gazvesi'ne katılmak istedi ve iyi ok attığı için arkadaşının orduya alınıp kendisinin geride bırakılmasına itiraz etti. Resûl-i Ekrem'e güçlükleri takdirde Râfi'i yeneceğini söyledi ve gücünü ispatlaması üzerine orduya alındı. Onun Bey'atürri'dvân'da da bulunduğu zikredilmektedir (Zehebî, *el-İber*, I, 47). Semüre ilk gençlik yıllarında Hz. Peygamber'in yanında bulundu ve kendisin-

den duyduğu hadisleri titizlikle ezberlemeye çalıştı. Yaşının küçüklüğü sebebiyle Resûlullah'ın sohbet meclislerinde konuşmaktan çok dinlemeyi tercih ettiğini ifade eder ki bugün ona nisbet edilen *eş-Şahîfe* bunun bir ürünüdür.

Semüre önceleri Kûfe'nin Künâse bölgesine yerleşti, daha sonra Basra'dan bir ev alarak oraya göç etti ve bu şehrin imar planlarıyla ilgilendi. Basra Valisi Ziyâd b. Ebîh'e Kûfe valiliği de verilince Ziyâd Kûfe'ye gittiğinde Semüre'yi Basra'da, Basra'ya gidince Kûfe'de yerine vekil olarak bıraktı. Ziyâd b. Ebîh'in ölümü üzerine Halife Muâviye onun bu göreve devam etmesini istediği için Semüre on sekiz ay daha Basra valiliği yaptı, ardından azledilerek yerine Abdullah b. Amr b. Gaylân getirildi. Sadâkatine rağmen Muâviye'nin kendisini azletmesine kızan Semüre, kızı Ümmü Sâbit'i Hz. Ali taraftarlığı ile bilinen Muhtâr es-Sekâfî ile evlendirerek onunla ilişkilerini güçlendirdi. Valiliği sırasında, müslümanları tekfir edip cinayetler işleyen Hâricîler'e karşı çok sert davrandığı için onların büyük tepkisiyle karşılaştı. Ancak İbn Sîrîn ve Hasan-ı Basrî gibi Semüre'yi iyi tanıyanlar kendisinden övgüyle söz etmiş, rivayet ettiği hadislerinin sıhhatine vurgu yapmıştır.

Muâviye'nin halifeliği döneminde Kûfe'de veya Basra'da 60 (680) yılında vefat eden Semüre b. Cündeb'in ölüm tarihi 58 veya 59 olarak da zikredilmiştir. Bir rivayete göre Hz. Peygamber bir mecliste içlerinde Ebû Hüreyre, Semüre ve Ebû Mahzûre'nin de bulunduğu on (veya yedi) sahâbiden geriye kalan en son kişinin ateşte öleceğini ifade etmiş (Buhârî, *et-Târîhu's-şagîr*, I, 107; Taberânî, VII, 177), bunlardan Ebû Hüreyre 58 (678), Ebû Mahzûre 59 ve Semüre 60 (680) yılında ölmüştür. Aşırı soğuklar yüzünden hastalanan Semüre'ye iyileşmesi için kaynamakta olan bir suyun üzerinde oturmasının tavsiye edildiği, kazanın üstüne oturmaya çalışırken içine düşerek öldüğü nakledilmiş, bu olay rivayet edilen hadisteki ifade ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Kaynaklarda Semüre'nin *eş-Şahîfe*'sini hadis rivayetiyle meşgul olan Sa'd, Süleyman, Saîd, Abdurrahman, Mutarrîf ve Ahmed adlı oğulları ile Ümmü Sâbit adlı kızına bıraktığı, torunları Hubeyb b. Süleyman, Ca'fer b. Sa'd ve İshak b. Sa'd'ın da ailede ilim ve rivayet geleneğini sürdürdüğü, hatta Meysere ve Saîd b. Ebû Hind adlı iki kölesinin de onun hadislerini rivayet edenler arasında yer aldığı belirtilmektedir. İslâm dünyasında ilk usturlabı yaparak